

De laatste loodjes wegen het zwaarst!

De Tweede Wereldoorlog vormt een opmerkelijke episode in de geschiedenis van ons voorzieningsgebied. Bedrijfshistoricus Jan van den Noort wijst op de geweldige vooruitgang die toen werd geboekt door de koppeling van centrales. Maar die vooruitgang bleef al die tijd vrijwel onzichtbaar. Door de kolenschaarste moest de productie zelfs enkele maanden volledig worden stilgelegd.

Tot vlak voor de Tweede Wereldoorlog waren de Zuid-Hollandse gemeenten voor hun elektriciteitsvoorziening aangewezen op de dichtstbijzijnde centrale. De Stroomleveringsovereenkomst Rotterdam-Den Haag, die in 1937 werd gesloten, opende de mogelijkheid om een 150 kV-kabel tussen beide steden te leggen en daarmee de centrales aan elkaar te koppelen. In 1942 kwam de verbinding met Dordrecht tot stand. Daar waren de efficiency en de bedrijfszekerheid bij gebaat. Zowel Den Haag als Dordrecht konden dure uitbreidingsplannen nog een tijdje op sterk water zetten en Rotterdam kon zijn grotere capaciteit efficiënter aanwenden. In 1943 werden ook Gouda en Leiden aan het gemeenschappelijke net gekoppeld. De verbinding met Noord-Brabant was in 1944 nagenoeg gereed.

Hoewel daarmee een enorme verbetering werd bereikt, kon toch niet worden voorkomen dat de stroomvoorziening in oorlogstijd veel te wensen overliet. Het elektriciteitsnet had veel te lijden onder de bombardementen. Het bombardement van 14 mei 1940 luidde het einde in van het historische centrum van Rotterdam en daarmee van het leidingnet, dat vanouds gelijkstroom leverde. De bommen op het Bezuidenhout eisten eveneens hun tol. Bij het bombardement van 4 mei 1943 werd de Haagse centrale ernstig beschadigd. De Rotterdamse Maashavencentrale trof een vergelijkbaar lot toen de bezetter in september 1944 een aanvang maakte met het opblazen van de haveninstallaties. Dankzij de koppeling van de Zuid-Hollandse centrales kon het wegvallen van productiecapaciteit door andere centrales worden opgevangen, met name door de grote centrale aan de Galileïstraat, die tijdens de oorlog nog werd uitgebreid.

Toch was de elektriciteitsvoorziening gedurende de oorlog vaak niet om over naar huis te schrijven. De meeste elektriciteit werd opgewekt met kolen en zolang het zwarte goud hoofdzakelijk naar het oosten werd getransporteerd kwam het slechts mondjesmaat in het westen terecht. In de herfst van 1941 was al sprake van een heuse kolencrisis. De rantsoenering van elektriciteit zette wel zoden aan de dijk, maar deze werd zeker in het begin van de oorlog

nagenoeg gecompenseerd door een versnelde elektrificatie in de huishoudens. Bij de distributie van kolen had de elektriciteitsvoorziening enige prioriteit en als er geen kolen waren voor de kachels van de mensen dan lag het stoken van hout dan wel elektrische verwarming in de rede. 'Gisterenavond droeg ik een extra wollen vest en veelen gebruiken een electrisch kachelkje', verzuchtte de Rotterdamse dokter Mees in zijn oorlogsdagboek. Het was toen nog pas 14 juli 1944 en de echte kou moest dus nog komen. In september uitte Mees daarover zijn zorgen: 'Tenzij de oorlog gauw uit is, zullen we een moeilijken winter tegemoet gaan met weinig kolen en weinig eten. Alle industrieën, cafés, scholen, bioscopen, amusementsinrichtingen enz. moeten wegens kolengebrek hun electriciteitsverbruik tot 50 % beperken. We zijn er nog lang niet. De laatste loodjes wegen het zwaarst!'

Toen de geallieerden Limburg binnenvielen kwam de aanvoer van steenkool op losse schroeven te staan. Door het uitroepen van de Spoorwegstaking op 17 september, en de reactie van de bezetter met een vervoersverbod droogde de aanvoer geheel op. De voorraden waren veel te klein om het lang uit te zingen. Op 25 oktober 1944 schreef dokter Mees: 'Van af vandaag hebben we 's middags geen gas meer (dus geen warm hapje meer "aan de koffie", tenzij op de kachel of electrisch verwarmd) en gaat het electrisch licht uit om 9.30 uur, zoodat we om 9.15 uur naar bed moeten: elken dag komen we wat meer in de knel.'

Op 17 november 1944 berichtte Het Vaderland 'Van Maandag af geen licht meer in Den Haag en Voorburg. De directie van het GEB deelt mede, dat de steenkolenvoorraad tot een dusdanig peil is gedaald dat thans - hoe noode ook - tot de uiterste bezuiniging moet worden overgegaan en, te beginnen Maandag a.s. ook voor verlichting geen stroom meer zal worden geleverd.'

Rotterdam kon het wat langer uitzingen. Op 21 februari 1945 schreef Mees: 'Dezen morgen is hier iemand geweest van het G.E.B. om onzen meter af te sluiten; de stoppen van de electrische leiding nam hij mee, zoodat wij dus in het geheel geen electriciteit meer hebben.' Mees kon zich gelukkig prijzen: 'Maar hedenmiddag kwam diezelfde ambtenaar terug en schakelde met een aparten draad den electrischen stroom weer in! Wij vinden dit natuurlijk prachtig, maar hoe moeten die ambtenbaren later hun plicht weer leeren doen?'

Waarschijnlijk genoot Mees als arts enig voorrecht. Als er iemand van de Wehrmacht in de straat woonde, dan wel een dokter een apotheker of een bakker, dan stond er soms nog spanning op het net en kon clandestien stroom worden afgetapt. Toen de centrales door hun kolenvoorraad heen waren ging die vlieger ook niet meer op. Op 4 april 1945 werd de Haagse centrale stilgelegd, vijf dagen later produceerde ook de Rotterdamse centrale zijn laatste stroom. Slechts hier en daar draaiden noodcentrales, zoals in de Dordtse HTS voor enkele ziekenhuizen. De laatste loodjes wogen erg zwaar.

© Jan van den Noort

Rotterdam 13 februari 2005

verscheen in *Energiek* (Eneco) (2005)1, 4-5